

Mieczysław Wieliczko

"Gorlickie w PRL. Wydawnictwo monograficzne", praca zbiorowa, Rzeszów 1974 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 18, 209-211

1975

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gorlickie w PRL. Wydawnictwo monograficzne.

Praca zbiorowa. Rzeszów 1974, ss. 231 + 3 nlb., ilustracje

Prezentowana książka stanowi wartościową kontynuację wcześniejszych wydawnictw regionalnych publikowanych pod wspólnym tytułem *Nad rzeką Ropą*, a poświęconych, w szerokim pojęciu, dziejom pow. gorlickiego w woj. rzeszowskim¹. Trudno znaleźć podobny przykład umiejętnego łączenia zainteresowań historyków-profesjonalistów oraz miejscowych badaczy-regionalistów i zawarcia tych wysiłków w czterech oprawnych, bogato ilustrowanych tomach, liczących łącznie ponad 1700 stron. Wspólną wartością tych publikacji jest nie tylko ich określona funkcja społeczna w środowisku, ale także wprowadzenie historii regionalnej do krajowej historiografii.

Omawiana publikacja ukazała się w lipcu 1974 r., poprzedzając obchody 30-lecia PRL. Opisana historia przeżywanej współczesności trafiła więc do czytelnika bardzo na czasie, stanowiąc ważny element doniosłego jubileuszu, co podkreśla słowo wstępne.

Tom otwiera *Zarys historii powiatu gorlickiego* pióra Tadeusza Ślawnickiego, w którym autor dokonał zwięzłego i dobrze udokumentowanego przeglądu dziejów, eksponując jednak treści społeczno-gospodarcze i wątki rewolucyjne. Ten „fresk historyczny” wprowadza do bardziej rozwiniętych i szczegółowych opracowań dziejów najnowszych. Mamy więc, jako następny, artykuł Ewy Orlof i Bronisława Kawalka, *Gorlice w Polsce międzywojennej*, będący opisaniem sytuacji gospodarczo-społecznej regionu i postępowych ruchów politycznych. Zwraca tu uwagę liczna faktografia dotycząca walki klasowej robotników przemysłu naftowego (słynny w kraju strajk okupacyjny w rafinerii nafty w Libuszy w lipcu 1937 r.), działalności KPP oraz prób organizowania frontu ludowego. Daje to przegląd „geografii politycznej” powiatu bezpośrednio przed II wojną światową i tworzy początkowy punkt odniesienia dla kształtowania się podziemia, a w nim obozu rewolucyjnego w okresie okupacji hitlerowskiej. Wspomniane artykuły nie stanowią rezultatu źródłowej pracy badawczej, są raczej uporządkowanym zbiorem informacji na podstawie dotychczasowej literatury, dobrze charakteryzującym strukturę gospodarczo-społeczną powiatu.

Natomiast Henryk Malinowski w publikacji *Powiat gorlicki w okresie najazdu hitlerowskiego na Polskę w 1939 r.* podjął temat dotąd nie opracowany. Przedstawia na tle przebiegu wydarzeń na terenie powiatu udział społeczeństwa w wojnie obronnej, szczególnie cenna jest tu rekonstrukcja działań bojowych Baonu Obrony Narodowej „Gorlice”. Zgromadzone relacje, potraktowane ze znajomością warsztatu naukowego, posłużyły jako zasadnicze tworzywo do opisu tych wydarzeń, co uzupełniają jeszcze opublikowane po raz pierwszy fotografie dokumentalne. Warto podkreślić umiar w ocenie toczonych walk i odtworzenie szlaku bojowego Baonu znad Ropy i Zdyni, aż do lasów janowskich pod Lwowem, wydobyć przykłady ofiarności i wytrwałości żołnierza.

Następny artykuł: *Czas okupacji* pióra Aleksandra Potockiego, eksponuje przede wszystkim martyrologię społeczeństwa, a rejestrując liczne fakty zbrodni, co jeszcze uwypuklają obszerne fragmenty czterech relacji i tekst „Bekanntmachung” z 19 października 1943 r. z listą rozstrzelanych 14 mieszkańców Gorlic, daje nieco

¹ J. Barut, S. Motyka, T. Ślawnicki, *Nad rzeką Ropą. Z dziejów Biecza, Gorlic i okolicy*, Kraków 1962, s. 286; *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu gorlickiego*, praca zbiorowa pod red. R. Reinfussa, Kraków 1965, s. 360 (20 studiów, 13 autorów); *Nad rzeką Ropą. Szkice historyczne*, praca zbiorowa, Kraków 1968, s. 826 (23 artykuły, 17 autorów).

jednostronny obraz sytuacji. Jest to zapewne potrzebne i społecznie użyteczne dla utrwalenia w świadomości faktów zbrodni, ale inne wątki stosunków okupacyjnych potraktowane zostały pobieżnie i ogólnikowo. Tycy to głównie problematyki eksploatacji gospodarki powiatu. Odnotowane przykłady różnych form ruchu oporu, liczne nazwiska mające prawidłową charakterystykę postawy walczącego społeczeństwa i wprowadzają do pogłębionej analizy tej problematyki, jaką prezentuje Bronisław Niemaszuk w następnej pracy: *Ruch oporu w powiecie gorlickim*. Jest tu przegląd działań organizacyjno-bojowych PPR i GL, łącznie z powstaniem załazków władzy ludowej w postaci konspiracyjnych rad narodowych latem 1944 r. i w zasadzie prawidłowa charakterystyka obozu rewolucyjnego. Jeszcze bardzo bogata problematyka ROCH-a w Gorlickim została odtworzona zarówno w swej strukturze, jak też w działaniach bojowych, ale uszła uwagi autora konspiracja WRN-PPS nie sygnalizowana nawet nazwą. Warto wspomnieć przytoczone przykłady udziału w walce partyzantów radzieckich, zarówno w grupach bojowych GL i AL, jak też w oddziałach OS-BCh „Sępa” — Kazimierza Wątrubskiego, i „Watry” — Zbigniewa Popowicza. Dość obszernie scharakteryzowane zostały początki działalności ZWZ i POZ (Polska Organizacja Zbrojna) w 1940 r., ale działania AK nie doczekały się opracowania, a w zakończeniu mamy kilka ogólnych ocen podziemia polondyńskiego. Brak przy tym artykule wykazu bibliografii. Część książki tyżącą II wojny światowej kończy artykuł Adama Liány, *Wyzwolenie*, który jest opartym na autopsji esejem historycznym, nie pozbawionym jednak podstawowej faktografii. I przy tym opracowaniu brak jest zestawienia literatury, choć w tekście są widoczne ślady korzystania z publikacji.

Stanisław Sobczak daje obszerne studium *Władza ludowa powiatu gorlickiego w okresie 25-lecia* oparte na dotychczasowej literaturze przedmiotu. Wykorzystano również kilka relacji jej pierwszych organizatorów. Interesująco wypadły sprawy tworzenia narodowego frontu walki z hitleryzmem, a zwłaszcza organizacji konspiracyjnych rad narodowych. W dalszej części artykułu odtwarza proces kształtowania się władzy ludowej, odbudowy życia polityczno-administracyjnego i poświęca uwagę walce z reakcyjnym podziemiem, zwłaszcza bojówkami UPA. O ile pierwszy okres dziejów powiatu w Polsce Ludowej, pierwsze 10-lecie, opracowane jest bardzo wnikliwie, to okres nowszy potraktowano już pobieżnie i zbyt ogólnikowo. Niedostatek ten w jakimś stopniu wypełniają dalsze artykuły, jak Stanisława Dąbrowskiego *Środowisko geograficzne powiatu gorlickiego*, praca będąca przykładem rzetelnego opracowania naturalnych podstaw rozwoju gospodarczo-społecznego i rozwiniętej działalności człowieka, o czym pisze Stanisław Motyka w studium *Zagadnienia demograficzne — warunki życia ludności*. Jest tu szereg wnikliwych analiz, także porównawczych, sporo materiałów statystycznych, dobrze ilustrujących odbicie przemian ekonomicznych w stosunkach ludnościowych — społecznych.

Dalsza część książki zawiera opracowania o nieco innym charakterze. Jan Pelczar w artykule *Przemysł*, uwzględniając elementy historycznego rozwoju zakładów, przedstawia procesy industrializacji w okresie Polski Ludowej. Szczegółowo informuje o zagadnieniach produkcyjnych poszczególnych zakładów, daje dobrą ilustrację statystyczną, choć brak tu rozeznania o wpływie tak gwałtownych zmian w uprzemysłowieniu na rolnicze zaplecze powiatu, przekształcenie stosunków społecznych i procesy urbanizacyjne, nierozłącznie z tym związane. Kazimierz Musiał w pracy *Rolnictwo* analizuje jego naturalne warunki, użytkowanie gruntów, zagadnienia struktury, kultury rolnej i produkcji. Jest to zwarty przegląd tego działu gospodarki ukazujący całą dynamikę przemian i rozwoju w okresie powojennym. Dalsze artykuły, jak Stanisława Świercza, *Transport i łączność*, Tadeusza

Piesko, *Drogi powiatu gorlickiego*, Mariana Tabora, *Handel i usługi*, uzupełniają w sposób celowy obraz przemian powiatu i informują o perspektywach rozwoju tych dziedzin życia gospodarczo-społecznego. Warto tu podkreślić wykorzystanie licznych materiałów statystycznych i ich przeglądowe zestawienia od 1945 r., co ukazuje demonstratywnie przekształcenia struktury stosunków gospodarczo-społecznych powiatu. Henryk Basista w kolejnej rozprawie *Zatrudnienie, gospodarka komunalna i mieszkaniowa, ochrona zdrowia, urządzenia socjalne* informuje na podstawie materiałów statystycznych o polityce zatrudnienia, strukturze zawodowej ludności oraz o rozwoju Gorlic, Biecza i uzdrowiska Wysowa, dając na tych przykładach ważne uzupełnienia do poprzednich artykułów dotyczących gospodarki powiatu.

Natomiast obraz przemian w dziedzinie oświaty i szeroko pojętej kultury prezentują ostatnie artykuły, jak Mariana Kuczka *Oświata i szkolnictwo w latach 1945—1969*, Wandy Kłapkowskiej *Upowszechnienie kultury*, Michała Matysa *Działalność kulturalna i wychowawcza związków zawodowych* i Jana Kurowskiego *Kultura fizyczna i turystyka*. W pierwszym z nich mamy aż 17 tabel uzupełniających omówienia opisowe różnych dziedzin działalności szkolnictwa, co tworzy bardzo przekonujący obraz „rewolucji oświatowej” w dobie Polski Ludowej. Brak tu jednak omówienia ostatniego okresu, w którym szkolnictwo przeżywa nie mniej ważną rekonstrukcję sieci i zmian organizacyjno-programowych niż w latach poprzednich. Kulturotwórcza funkcja oświaty została starannie przedstawiona, a zwarty przegląd zagadnień tworzy organiczną całość ze stosunkami gospodarczo-społecznymi powiatu. Podobny charakter ma wspomniana praca W. Kłapkowskiej, również udokumentowana materiałem statystycznym i dająca przegląd całości zagadnień kultury w powiecie. Liczne ilustracje są wartościowym uzupełnieniem tekstu. Rozszerza tę problematykę o akcenty socjologiczno-polityczne treść zamykających tom artykułów, dając odniesienia bardziej powszechne i odbicia w stosunkach społecznych.

Pomimo pewnych uproszczeń w szczegółowych ocenach, co wynika głównie z przyjętego założenia ukazania procesów gospodarczo-społecznych w granicach powiatu, a więc prezentowania materiału pozbawionego tła porównawczego, całość wydawnictwa należy uznać za udaną próbę bilansu wielowarstwowych przemian struktury regionu gorlickiego w latach Polski Ludowej. Może więc ta publikacja inspirować dalsze badania. Trzeba podkreślić społeczną użyteczność tej pracy jako regionalnego podręcznika w pracy ideowo-politycznej i szkolnej, podręcznika wzbogacającego kulturę historyczną społeczeństwa. W tej pewnej całości brak ogólnego zakończenia, jakiejś refleksji, brak spisu wykorzystanych w całym tomie źródeł i literatury. Nie umniejsza to zasadniczego znaczenia publikacji przygotowanej przecież w całości przez miejscowych badaczy, nauczycieli i pracowników administracji. Jest to przykład umiejętnego uogólnienia dorobku powiatu i próby pracy autorskiej. Książka jest dobrze zilustrowana i starannie wydana przez Rzeszowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Mieczysław Wieliczko